

Fejes Katalin

ÖSSZETÖRT IDENTITÁS

DOI 10.35402/kek.2023.1.9

Absztrakt

A két világháború között működő divatszalonok tevékenysége fontos szerepet játszott a gazdasági és a kulturális modernizációban, valamint a polgári értékrend kialakításában. A zsidó származású tulajdonosokat szakmai felkészültségük és tudásuk alapján ítélte meg a társadalom, valamint a megrendelői kör, ez az üzleti kapcsolat erősítette meg társadalmi beágyazottságukat. Legtöbbjük számára a zsidósághoz kapcsolódás kulturális gyökereket és nem valósi kötődést jelentett. Az antiszemita törvényeket, majd a német megszállást követően azonban társadalom faji alapon különböztette meg, rekesztette ki és deportálta őket. Tanulmányom Dünn Alice szalonjának történetét, a tulajdonos társadalmi szerepét és beágyazottságát vizsgálja, valamint elemzi, hogyan vált egyéni sorsa a történelem részévé.

Abstract

The activities of the fashion salons operating between the two world wars played an important role in economic and cultural modernization, as well as in the formation of bourgeois values. The owners of Jewish origin were judged on the basis of their professional preparation and knowledge by society and by the circle of customers, this business relationship strengthened their social embeddedness. For most of them, connection to Judaism meant cultural roots and not religious affiliation. However, after the anti-Semitic laws and then the German occupation, society differentiated, excluded and deported them on the basis of race. My study examines the history of Alice Dünn's salon, the owner's social role and embeddedness, and analyzes how her individual fate became part of history.

Bevezetés

Az 1930-as évek elitjének öltözködésében meghatározó szerepet tölthettek be a Pest belvárosában lévő divatszalonok, melyek társadalmi státuszuknál

fogva alakították, formálták a mindennapok divatját. Mivel a szalonok modelljeiről a képes magazinok rendszeres tudósításokat közöltek, így tevékenységük az elit reprezentációján keresztül jelentős befolyással bírt a kollektív reprezentációra. Egy-egy divatszalon működésének, valamint tulajdonosának társadalomtörténeti megközelítésével, az egyéni sorson keresztül annak a társadalmi csoportnak jellemzői is leírhatók, amelyhez az egyén tartozik (Gyáni 1997).

*Dünn Alice
Film Színház Irodalom 1942_14*

Dünn Alice divattervezőként a pesti dámák öltözködési stílusát alakította az 1930-as években. Számos üzletasszony között egyike volt azoknak, akik a pesti Belvárosban divatszalonot működtettek, és akik egy évtizeden keresztül ruhamodelljeikkel irányították az öltözködés kultúráját,

meghatározták a pesti divatot. Sikeres pályáját a német megszállás és a nyilas hatalomátvétel kettétörte, a zsidó származású divattervezőt internálták, majd az auschwitzi koncentrációs táborba deportálták.

Tanulmányom Dünn Alice szakmai pályájának alakulását, társadalmi kapcsolatait vizsgálja, valamint azokat az életeseményeket 1944 és 1946 között, amelyek túlmutattak egyéni sorsán és a történelmi helyzetből adódóan egy tágabb kontextusba kerültek. Az esettanulmány arra is kitér, hogyan próbált a koncentrációs táborban átélt borzalmak helyett a túlélésre fókuszálni, és hogyan építette újra identitását (Vasvári 2009).

Dünn divatház

Dünn Manó¹ 1903. augusztus 9-én, Budapesten kötött házasságot Klein Zirl Henriettával. A házassági anyakönyv szerint mind a vőlegény, mind a menyasszony² Galíciában született, osztrák állampolgárként, arról viszont nincs rendelkezésre álló adat, hogy az izraelita vallású szabósegéd és felesége, a szintén izraelita vallású varrónő pontosan mikor jött Budapestre. A házassági anyakönyvben budapesti lakcímeikkel jegyezték be őket, így lehetséges, hogy gyerekként, a családjukkal együtt vándoroltak el Galíciából, az 1880-as, 1890-es évek környékén. Ez azért érdekes, mert a századfordulóra megszűnik, vagy jelentéktelennek tekinthető a külső migráció, miközben a politikai közbeszédben galíciai zsidó bevándorlásról folyt diskurzus. A politikai elit és a zsidó polgárság úgy vélte, hogy a keletről nagyszámban érkező zsidó bevándorlók veszélyeztetik a zsidó integrációt, míg a századfordulón készült statisztikai adatok alapján szó sem volt tömegekről (Konrád 2018).³ Ezzel szemben jelentősnek mondható az ország belseje felé, vidékről a fővárosba irányuló migráció, amely nagyban hozzájárult a századfordulót követő gazdasági fellendüléshez, valamint számos zsidó család esetében az anyagi és a társadalmi felemelkedéshez.

1 Házassági anyakönyv szerint Din Manes, később a halotti anyakönyvi kivonatban (1932) Dünn Manóként szerepel, valamint fiának, Dünn Ernőnek a házassági anyakönyvében a következő bejegyzés olvasható: „A vőlegény valamint atyja a közéletben 'Dünn' családnéven ismeretes” (1936).

2 Dünn Manó 1874-ben született, Topolnica községben, Klein Zirl Henrietta 1881-ben, Lembergben.

3 „Budapesten 5146 külföldi és 1010 magyar honos galíciai születésű zsidó tartózkodott, összesen 6156 fő, vagyis a budapesti zsidóság 3,64%-a” (Konrád 2018:56).

*Dünn modell
Film Színház Irodalom 1941_22*

Dünn Manó esetében is hasonló fordulat következhetett be. Lehrer Adolf⁴ női divatüzletében mint szabósegéd dolgozott a Kristóf tér 2. szám alatt. Azonkívül, hogy a mesterségét professzionális szintre emelte, láthatta, hogyan fejlődött a Belváros a századfordulón, hogyan formálódott a modern városi élet, ahol az utca a reprezentáció terévé alakult át. A Kristóf téri üzlet vendégkörének bővülésével tapasztalhatta a felpezsdülő társasági életet (színházi premierek, bálók, főúri esküvők, sportversenyek), melyekre újabb és újabb ruhák készültek. A szabósegédből mesterré avanzsáló Dünn Manónak szakmai tudása elegendő alapot adott arra, hogy az egykori szabósegéd is reagáljon a felgyorsuló társadalmi mobilizációra és az urbanizációra, és 1906-ban megnyissa női divatszalonját a Nádor utca 5. szám alatt.

4 Dünn Manó esküvői tanúja, szintén galíciai születésű.

*Dünn modell
Film Színház Irodalom 1942_37*

Az üzlet hamar ismert és sikeres lett, így jelentős bevételt hozott a tehetséges szabómesternek, akinek 1917-ben a Váci utca 9. szám alá költözött át, ami lakhelye és szalonjának helyszíne is lett. A kényelmes anyagi körülmények között élő Dünn-család három gyereke, László, Ernő és Alice⁵ idegennyelvi, művészeti és zenei magánórákra járt. A két fiú egyetemi továbbtanulását az 1920-ban meghozott XXV. törvénycikkely tette lehetetlenné, ami korlátozta a zsidó származású hallgatók számát a felsőoktatásban. A numerus claususként elhíresült törvény miatt László és Ernő kénytelen volt lemondani a diploma megszerzéséről, és részt vállalni apjuk üzleti tevékenységében, László divatüzletbe társult be, míg Ernő szőrmeszalonnal részleget alakított ki apja üzletén belül. Dünn László emellett bekapcsolódott

5 László 1903-ban, Ernő 1907. július 20-án, Alice 1913. január 12-én született.

a szakma szervezeti életébe, mint a Nőiruhakészítők Országos Szövetségének (NOSz) igazgatósági tagja, és rendszeresen publikált a Szövetség szaklapjában, a *Magyar Divatiparban*.⁶

Galíciából induló szabósegéd családjának felemelkedése is mutatja, hogyan érvényesült „a zsidó vallási fegyelem, intellektualizmus és önkontroll” a vállalkozói réteg „munkamoráljában, szakmai etikájában, gazdasági racionalizmusában, mely a magyarországi zsidóság egyedülállóan gyors társadalmi felemelkedésének minden bizonnyal egyik zálogát képezte” (Karády 1997:22). Dünn Alice esetében az iskolaválasztás feltehetőleg hosszútávú befektetésnek számított, mivel olyan tudásra tehetett szert, ami később segítette az önálló egzisztencia megteremtésében.

Alice az elemi iskolát 1919 őszén kezdte, egy évvel az első világháború befejezése és fél évvel a Tanácsköztársaság bukása után a Budapesti Deák téri Ágostai Hitvallás Evangélikus Testvéregyházak Elemi-, és Polgári Leányiskolájában. Az első világháborúban a tanári kart besorozták, a Tanácsköztársaság alatt az iskolát államosították, ezért az 1919/1920-as tanév a tervezett átalakítások és reformok helyett a régi oktatási rendszer keretei kezdődött meg. Alice az első négy év elvégzése után a Budapesti IV. kerületi Községi Gizella királyné Leánygimnáziumban folytatta a tanulmányait. Feltehetően a Deák téri iskola kialakulatlan helyzete⁷ miatt döntöttek a szülők az iskolaváltás mellett. Az 1884/85-ben alapított polgári leányiskola az 1917/1918-as tanévben emelkedett gimnáziumi rangra. A fenntartó a csökkenő létszám érdekében egészítette ki a képzést, valamint különórákat is biztosított a diákok számára. 1922-ben az iskola felvette Gizella királyné nevét vette fel, ezzel is növelve az intézmény patináját (Mann 2005). Alice az iskolai értesítő szerint jó eredménnyel végezte tanulmányait, ennek ellenére átírták a Skót Misszió által alapított Református Egyház Skót elemi és polgári leányiskolájának továbbképzőjébe.

6 *Magyar Divatipar*, a Nőiruhakészítők Országos Szövetségének és a Nőiszabók Anyagbeszerző és Termelő Szövetkezetének hivatalos lapja. Szerkesztője Moór Jenő volt. 1919-1938. között jelent meg. 1938-ban, az első zsidótörvény részeként, a XVIII. tv. sajtórendészeti rendelkezése alapján az állami rend megóvása „érdekében” betiltották.

7 1932-ben megjelent Iskolai Értesítő is az elmúlt 14 év nehézségeiről, az iskola átalakításának elmaradásáról számolt be. „A háború után beállott gazdasági válság következtében iskolánk működéséről 1918 óta nem jelent meg értesítő” (Budapesti Evangélikus Elemi Iskola 1932:3).

A Skót egyház 1841-ben hozta létre a magyarországi állomáshelyét, melynek egyik főtevékenysége a zsidók között az evangélium hirdetése. A misszió által alapított elemi iskola 1907-től elemi és polgári leányiskolává alakult át, ahova nagyszámban nyertek felvételt zsidó családok lányai is. Az igen magas tandíj és egyéb költségek⁸ azt is igazolják, hogy jómódú, a polgárság felsőbb rétegéhez tartozó családok írták be lányukat, valamint azok a zsidó családok, akikben felmerült a vallásváltás kérdése. Elképzelhető, hogy a Dünn-család is képzés mellett ennek lehetőségét sem vetette el.

A két éves képzésen a diákok bibliatörténetet, magyar és német irodalmat, francia és angol nyelvet, valamint kereskedelmi számtant tanultak (Beveridge 1927), emellett az iskola különórákat biztosított zongora- és svéd torna órákból. Mivel a szülők eddig is komoly hangsúlyt fektettek arra, hogy Alice nyelveket és zenét tanuljon, lehetséges, hogy ezért esett a választásuk az iskolára. A félig bentlakásos diáklány a továbbképző két évfolyamából végül csak egy évet végzett el, miután az iskola jelentkezők hiányában nem indította el a 2. évfolyamot. Elképzelhető, hogy a kezdődő válság több családnál is a továbbtanulást akadályozta meg (Mann 2005).

A világra nyitott, fiatal lány, amikor csak tehetett, ruhákat rajzolt. Tehetségét és tudását Jaschik Álmos magániskolájában tökéletesítette, ahol az ismert festő- és iparművész a rajztanítás mellett a színpadi ruhák és díszletmakettek készítését is megtanította tanítványainak. Alice egyik kedvenc szórakozása a mozi volt, és az amerikai filmek varázslatos és csillogó világában élt, arról álmodozott, hogy egyszer Amerikába költözik és csodálatos kosztümöket fog tervezni, mint példaképe, a neves hollywoodi tervező, Adrian Greenberg.⁹

8 Továbbképző éves tandíja 160 pengő + 12 pengő beiratkozási díj, míg a polgári iskola tandíja 64 pengő + 12 pengő beiratkozási díj. A félbentlakásos tanulóknak havonta 45 pengőt kellett fizetni az ellátásért, „ezenkívül fizetendő még iskolai tandíj, orvosi kezelés díj, edénypenz, zenedíj, francia tandíj” (Református Egyház Skót elemi és polgári leányiskolája értesítője 1927:33).

9 „Though beautiful things and rich tradition were among my greatest fascinations, I came to have an entirely different obsession. My mother consented, after I finished homework, to my visiting matinee performances of the cinema downstairs – The Corso Mozi. It showed movies of Chaplin, Tom Mix, Clara Bow (my all-time favorite), Marion Davies, Harold Lloyd, and Milton Sills. “Mother”, I would shout when I got home, “when I grow up I want to live in America. I love everything I see in the movies. The people are so different from us” (Dunn 1991:18).

Belvárosi divatszalon

A Kígyó tértől (mai Ferenciek tere) induló, a Váci-, illetve a Koronaherceg (később Petőfi Sándor utca) utcán keresztül vezető és a Gizella térig (mai Vörösmarty tér) tartó Belváros pezsgő üzleti és társasági élet színhelye volt, ahol díszes kirakatok csábították a vásárlókat. A pesti Belváros kiterjedt szolgáltatásai a nagyvárosi társadalom sokrétű ízlését és fogyasztói igényét elégítették ki, melyeknek egyik mozgatórugója a ruházati kisipar volt (Gyáni 2000). A Dünn-család jó érzékkel választotta ki Alice divatszalonját, a Türr István utca 5. szám alatt. Egyrészt az üzlet közel volt a család lakásához,¹⁰ másrészt a Türr István utca kötötte össze a Váci utcát és a Duna-parti korzót, a bevásárlások helyszínét és a reprezentáció színterét.

A Dünn-szalón 1935-ben nyílt meg, bővítve ezzel a Dünn-divatbirodalom portfólióját. Az angol stílusú modelleket kínáló divatszalon megnyitására a *Színházi Élet* magazin divatrovata is beszámolt. „Az angol stílusról előnyösen ismert Dünn szalón egyik tagja, finom nyugati hangulatú üzletet nyit e héten a Türr István utca 7-ben. Londonban egyre nagyobb tért hódít a jersey és kézzel kötött ruha, mert minden időben nélkülözhetetlen és remekül kihatározható. Ezt vezeti be Dünn Alice új üzletében külföldi tanulmányai alapján” (*Színházi Élet* 1935:80). Ahogy a nevesebb divatszalonok, a Dünn szalón is arra törekedett, hogy évente négy bemutatót tartson, szeptemberben az őszi divatot, decemberben az estélyi ruhákat, márciusban a tavaszi újdonságokat, míg májusban a nyári kollekciót mutatta be a meghívott vendégeknek. A divateseményekről Guthy Böske, a korszak ismert divatújságírója¹¹ rendszeresen tudósításokat írt a rovatában. A divatra és a szalónok preferenciájára nagy befolyással bíró szerkesztőnő szerint, Alice a pesti Belváros egyik legtehetségesebb tervezője volt. A fiatal tervezőnő munkáit, egyedi stílusú, angol eleganciájú kollekcióját szívesen reklámozták más lapok divatrovatai is. Miután az 1938-as sajtórendészeti törvény¹² betiltotta a *Színházi Életet*, új képes magazin, a *Film, Színház, Irodalom* jelent meg a

10 IV. kerület Váci utca 9. II. emelet.

11 Guthy Böske 1928 és 1938 között szerkesztette a *Színházi Élet* magazin divatrovatát.

12 1938-ban, az első zsidótörvény részeként, a XVIII. tv. sajtórendészeti rendelkezése alapján az állami rend megóvása „érdekében” betiltották kétszáz zsidónak mondott lapot, és felállították a sajtókamarát (Sipos 2012). A betiltás a *Színházi Életet* is érintette.

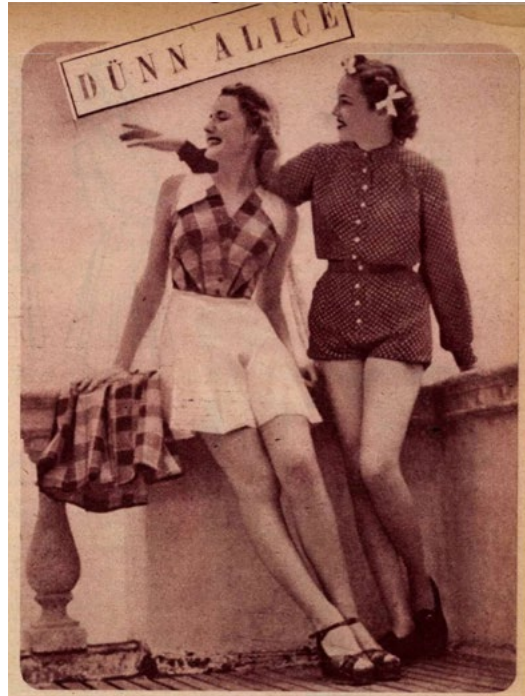
lappiacon, mely szintén kiemelt figyelmet fordított a divatra. A rovat vezetője, Faragó Baba¹³ is hamar a Dünn szalon egyik méltatója lett. „Mint mindig, most is élmény volt Dünn Alicenél járni, aki méltó képviselője annak, ami ízlést, stílust, ötletet jelent” (Film, Színházi, Irodalom 1942). Guthy Böske és Faragó Baba a jelentős szerepet töltötték be a két világháború közötti divatújságírásban, az általuk szerkesztett divatrovatok formálták a mindennapok divatját, így jelentős befolyással bírtak a kollektív reprezentációra. Az általuk kiemelt divatszalonok a hétköznapi diskurzus részévé váltak, a szalon tulajdonosai pedig ismertségre tettek szert.

Az 1940-es években átalakult a sajtópiac, a Színházi Élet helyére lépő Színházi Magazin igyekezett elhatárolódni elődjétől, miközben számos rovata megegyezett a betiltott lapéval. A divatrovatból, melyet Orpahnides Nóra szerkesztett, kiszorultak a zsidó származású divatszalon-tulajdonosok üzletei, köztük Dünn Alice szalonja is. Az üzletnek azonban ez nem okozott hátrányt, mivel ismert és népszerű volt a társadalmi elit köreiben. Az arisztokrácia és a művészelit nőtagjain kívül magyarországi nagykövetségekről, külföldi vállalatok, és cégek magyarországi képviselőitől is folyamatos megrendeléseket kapott. Mivel Alice négy nyelven¹⁴ beszélt, nem jelentett számára problémát közvetlen kapcsolat kialakítása a külföldi vendégkörrel. „Az üzletben járt sok idegen közül néhány remekül öltözködő külföldi asszony nevét jegyeztük föl a vevők névjegyzékéből: Princesse Paul Cicianoff, London, Mrs. Bain, London, Mrs. Vernon Rivers, Jersey C. S. Debby Stokirs den Haag, Mrs. J. S. Nimr, Kairó, Marquise E. Bisletti, Roma, S. Savignano, Roma, Comtesse Martin Pray, Paris, Tyl. Baronin Sweetiz de Landas, Bruxelles” (Színházi Élet 1937:86).

A Dünn szalon sikerének feltehetően több összetevője is volt, amelyek összeadódva kiemelték Dünn Alice-t a többi szalontulajdonos közül. A Dünn család is nagy figyelmet fordított a két fiú, illetve a lányok oktatására. Az idegen nyelvek ismerete, a művészeti képzés mind hozzájárult ahhoz, hogy a szalon mind a hazai, mind a külföldi vásárlók között népszerű legyen. Emellett Dünn Alice arra is ráért, hogy a divatot követő leading ladyk nemcsak a párizsi modelleket vásárolják szívesen, hanem az angolszász stílusú ruhákat is. Ebben nagy szerepet játszhatott a korszak „álompárjaként”

13 Faragó Ilona 1938 és 1944 között szerkesztette Nő címmel a Film, Színház, Irodalom magazin divatrovatát.

14 Szülei még gyerekkorában magán nyelvórákra jártatták, így hamar megtanult angolul, németül, franciául és olaszul.

Dünn modell
Film Színház Irodalom 1943_16

emlegetett Edward windsori herceg és feleségének, Wallis Simpson kultusza (Színházi Élet 1937).

Annak ellenére, hogy belvárosi üzlete egyike volt az exkluzív divatszalonoknak, hogy vendégköre politikailag és gazdaságilag befolyásos elit köréből állt, 1944 március 22-én, három nappal a német megszállást követően, elhurcolták. Nem elsősorban zsidó származása miatt, hanem politikailag tartották veszélyesnek. Miután két bátyja külföldön élt, akikkel folyamatosan levelezett, rendszeresen hallgatta az angolszász rádióadókat, vevő- és baráti köréhez angol és amerikai diplomaták, üzletemberek feleségei tartoztak. Mindez elegendő volt ahhoz, hogy Horthy-ligetre internálják.

Boriska jóslata

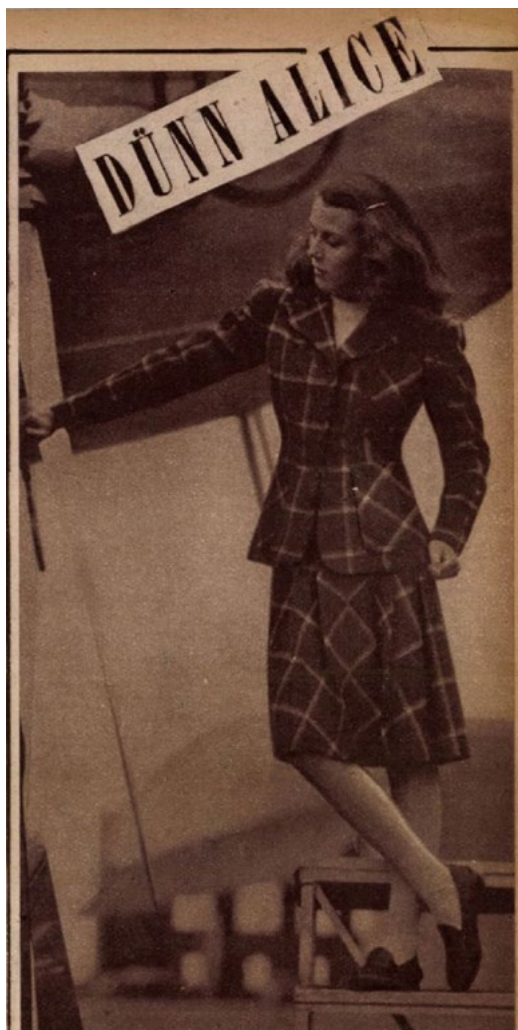
Miután 1932-ben Dünn Manó meghalt, az üzlet irányítását idősebbik fia, László vette át. Dünn László elismert divattervező és a NOSz megbecsült tisztviselője volt, aki a divatipart a magyar ipar egyik meghatározó ágazatának tekintette. „Az ipari munka tekintélye nálunk emelkedőben van. Ezt az úgynevezett konjunkturát a NOSz új érájának ki kell használnia. Bele kell vinni a köztudatba a divatipar emelkedett szempontjait. (...) A gazdasági leromlások

idején a mecénások helyén a polgári társadalom áll. Ennek kultúrzsomja, és igénye teremti meg azt a légkört, mely a divatnak lételeme. A magunk erősítése a polgári társadalom és öntudat erősítése is” (*Magyar Divatipar* 1933:7). A belvárosi divatszalonok tulajdonosai a magyar társadalom legurbanizáltabb rétegéhez tartoztak, akiknek üzletei komoly pénzügyi beruházással épültek ki (Gyáni – Kövér 2001). A gazdasági pozíciójuk a bethleni konszolidáció alatt tovább erősödött, de a gazdasági válságot nehezen vészték át. A helyzetükben gyökeres változás 1938 után következett be. Az első és második zsidótörvény, a német orientáció erősödése és a szélsőjobboldal politikai erősödése miatt joggal érezhették fenyegetve magukat (Gonda 1992). A Dünn-családban – mint néhány más szalontulajdonos esetében¹⁵ – felmerült a kivándorlás gondolata. Végül a két fivér hagyta el az országot, László Argentínába, Ernő az Egyesült Államokba, New Yorkba ment. A Dünn-divatházak irányítása így Alice-ra maradt, aki a további tervek szerint az édesanyjával együtt utazott volna, Párizson keresztül New Yorkba, ami Lengyelország lerohanása és a háború kirobbanása miatt meghiúsult.

1938 és 1944 között Alice egyedül vezette a divatszalonokat, melyek semmit nem vesztek addigi nimbuszukból. Ennek ellenére, egyre jobban azt érezte, hogy neki is el kell hagynia az országot. Elképzelhető, hogy ebben szerepe volt az 1930-as évek közismert pesti jósnőjének, Silbiger Boriskának,¹⁶

15 Róth Margit kalapszalontulajdonos, Rosenthal Béla, Roboz Aladárné (Dáma szalon) divatszalon-tulajdonosok.

16 Silbiger Borsika (1894–1970) orvostanhallgatóból lett az 1930-as és 1940-es évek ismert jósnője, akit Lipót- és Terézváros előkelőségei, gazdag bankárok és vállalkozók, orvosok, írók, újságírók, színészek kerestek fel. Magát grafológusnak tartotta, aki az ABC betűiből képes jellemeket elemezni. „Minden ember magában hordja sorsának fényképét, csak nem tud róla, ezen az alapon tudjuk megmondani az ember jövőjét. 50 év múlva egészen bizonyosan lesz már gép, mely fel tudja fogni a gondolatrezgést, valódi gondolatolvasógép. Forradalmat fog ez csinálni” (*Tolnai Világlapja* 1932:8). Elképzelhető, hogy népszerűsége és sikere korábbi orvosi tanulmányainak volt köszönhető, ami megkülönböztette és kiemelte a többi jósnő közül. Feltehetően nem a jövőt látta, sokkal inkább jól ismerte az emberi személyiséget, az emberi pszichét. Az elé tárt problémákból megérezhette az ügyfeleiben kavargó érzéseket és gondolatokat, amely segítették őt az adott helyzet hatékony megoldásában. „És Boriska szívesen és nagy érdeklődéssel hallgatott. Csodálatos emlékezőtehetsége volt. Nevekre, helyzetekre évek múltán is emlékezett. Voltak, akik azt állították, hogy ez volt sikerének titka” (Fedor 1970:6). Életéről Fedor Ágnes Karola és kora (1972) címmel írt riportregényt, amelyből Málnay Levente rendezett tévéfilmet (1973).

Dünn modell
Film Színház Irodalom 1942_6

aki egy alkalommal a poklok poklának megjárását jósolta meg Dünn Alice-nak. Lehet, hogy Boriska jóslata, lehet, hogy az egyre elviselhetlenebb légkör ösztökölte az utazásra. Végül, nem tudott vízumot szerezni, így a német megszállást követően őt is internálták, majd a Csepel-szigeti gyűjtőtáborból 1944 áprilisának végén Auschwitzba deportálták.

A deportálást követően megszűnt mindaz, ami addig Dünn Alice-t jelentette, az egykori üzletaszony, aki évente kétszer utazott Párizsba üzleti útra, aki a divatot napra készen ismerte, a koncentrációs táborban töltött időszak alatt egyetlen alkalommal sem hozta szóba a múltját, a forgalmas Belvárosban működött divatszalon. Miközben más női visszaemlékezésekben a ruházat és az öltözködés meghatározó szerepet játszott a tábor foglyainak életében (Huhák – Szécsényi 2014), neki egyetlen élménye

volt ezzel kapcsolatban. Amikor az egyik felügyelő felismerte, a táborban fellelhető rongyokból, takarókból ruhákat készíttetett vele.¹⁷ Az egykori divattervező, aki egykor a párizsi modellek alapján teremtette meg a modern nő stílusát, a kreativitását használva éjszaka hulladékokból varrt szoknyákat, ruhákat. A múltja, a szakmai tudása, ami szinte megsemmisült a koncentrációs táborban, végül a túlélést jelentette számára. A Csehországból deportált zsidó származású felügyelő a ruhákért cserébe segített neki kikerülni Auschwitzból. A Tchopauban működő repülőgépgyárba induló munkaszázadba Dünn Alice-t is beválogatta. 1945 márciusáig a gyárban dolgozott, amikor a németek elkezdtek kiűriteni a tábor és a tervek szerint a foglyokat vonaton Németországba vitték volna, megsemmisítő táborba. Alice a vonat ablakán kimászott, ekkor francia hadifoglyok találtak rá, akik addig bújatták, míg a szövetséges csapatok el nem érték az egykori munkatábor.

A II. világháború után

1945 őszétől a pesti Belváros számos divatszalon-tulajdonosa ismét megnyitotta az üzletét, divatbemutatókat szerveztek és igyekeztek visszahódítani egykori vendégkörüket. 1945 szeptemberében a Színészek Szabad Szakszervezetének tagjai a Szitzalon modelljeiből tartottak bemutatót (*Színház* 1945), egy hónappal később a budapesti választásokra érkező külföldi újságíróknak Rotschild Klára szalonja szervezett divatrevüt (*Világosság* 1945).

Eközben a nyugati megszállási övezetben Dünn Alice a Vöröskereszt segítségével Franciaországba utazott, majd 1946 tavaszán megérkezett az Egyesült Államokba, a családjához. Ezalatt egykori divatszalonjában bemutatót szerveztek, amit az ő neve fémjelzett. „A pesti társaság hölgyeinek érdekes divateseményben volt részük vasárnap délelőtt. Dünn Alice utóda divatrevüt rendezett az egyik dunaparti kávéházban, hogy bemutassa a legújabb őszi és téli modelleket. A rangját és nivóját ennek a bemutatónak Dünn Alice neve adta meg, akinek utóda Drach Ilonka nem maradt hűtlen a tradíciókhoz” (*Szivárvány* 1946:28). A divatújságíróknak és a vendégkörnek még mindig Dünn Alice jelentette a minőséget. „A bemutatóra minden talpalatnyi hely ’elkelt’, ami természetes is, hiszen Dünn Alicékat minden jól öltözőkűdő pesti nő ismeri” (*Színház* 1946:26). Valószínűleg a pesti hírek nem értek el New Yorkba, ahogy

a budapesti divatszakemberek és a megrendelők sem tudták, mi történt a neves divattervezővel.

Közvetlenül a világháború előtt, majd az 1940-es évek elején Dünn Alice neve fogalom volt a pesti divatdámák között. A koncentrációs táborban elvették a nevét, eltűnt a divattervezői identitása, megsemmisült az egész múltja. Ahhoz, hogy mindezt visszanyerje, és újjászülethessen, egy saját üzletre volt szüksége, 1948-ban nyitotta meg az 50th Avenue 320 szám alatt Alice Dunn–Alterations, Designing, Consultation üzletét.

A további szakmai pályája a korabeli magyar nyelvű külföldi sajtó hirdetéseiből követhető nyomon, miszerint alkalmazottakat keres az üzletébe (*Magyar Jövő* 1948). Budapesten az 1940-es évek végén még mindig márkanévnek számított Dünn Alice neve, amit a Drach Ilona vezetett üzlet hirdetései igazolnak (*Világ* 1948). Későbbi információk, vagy források nem találhatók sem a budapesti, sem a New York-i divatszalonról.

Az újrakezdés lehetősége személyiségében rejtett, a jövőbe vetett hitét a családból hozott szellemi örökségéhez való viszonyulása adta. A deportálás és a koncentrációs tábor pokla után New Yorkban új otthonra talált, férjhez ment és üzletet nyitott, vagyis arra a kultúrára és hitre támaszkodott, ami egykor identitását is megalapozta, a saját feltételeinek megfelelő, önmaga sorsát alakító vállalkozó szellemét. Habár Dünn Alice a Horthy-korszakban nevelkedett és szocializálódott, de nem a kor merev, a női szerepről sztereotípiákat kialakító identitásmintát követte, hanem a családból hozott vállalkozó kedvet, nyitottságot és hitet önmagában és istenben. Mindez segítette akkor is, amikor egy adott történelmi helyzetben átlépte a szabályokat, és meglátta a lehetőséget ott, ahol mások nem próbálkoztak volna.¹⁸

18 „I could feel the adrenalin coursing through my veins as I pushed down on my right foot and straightened my knee. I stood there, up off the ground, clutching at the wall for a finger hold, when suddenly the train lurched forward again. I was thrown off my perch on top of someone below me. It was a man, a fairly young man in his thirties, I judged. He was furious, shouting and cursing at me in Hungarian (...) The train was beginning to speed up now. I quickly climbed down the ladder, but when I got to the bottom rung I froze in place. I knew that I would have to jump off, but the fear of falling to the ground from the moving train seemed almost insurmountable. “Jump, you fool!” I commanded my body. Obediently, my arms pushed off” (Dunn 1991:130-131).

17 A könyv 13. fejezete Aufseherin Margit címmel.

Összegzés

Dünn Alice-zal először 1986 novemberében¹⁹ készült interjú, öt évvel később pedig megjelentette visszaemlékezését. Az egykori divatszalon-tulajdonos negyvenöt év távlatából idézte fel, hogyan vált valóra Silbiger Boriska jóslata. Habár a deportálást követően még maga sem tudta, mit jelentenek jós-nő szavai, hitt abban, hogy van esélye a túlélésre.²⁰

A divatot irányító divatszalonok kívül álltak a politikai eseményeken, hiszen a ruhák szabásvonalai, vagy a szövetek mintái mindössze a reprezentáció kellékeinek tekinthetők. A tevékenységük sem kapcsolódott ideológiákhoz, mert egy angol kosztüm tervezése nem az angolszász, vagy szövetséges politikai erők melletti elköteleződést jelentette, hanem egy divatstílust. A pesti Belvárosban divatszalonot működtető zsidó származású tulajdonosok, így Dünn Alice is szakmai tudása és tevékenysége révén került kapcsolatba a politikai és a gazdasági elit szereplőivel. Hasonlóan, egy korábbi tanulmányomban szereplő Förstner nővérekhez,

akik szintén ismertek és elismertek voltak az elit köreiből. A Förstner nővérek, vagy a Dünn-család sikeres vállalkozása, a jómódú polgárság körébe való felemelkedése és társadalmi megbecsülése részben az elitnek mint megrendelői körnek is köszönhető. A zsidótörvények nem korlátozták a szalonok forgalmát, a vendégkör nem fordult el tőlük. A német megszállásig a divatot irányító szakembereknek tekintették őket. 1944. március 19-ét követően azonban a magyar társadalom nem tekintett rájuk másként, mint zsidókra. Az egyén, aki addig a történelmen kívül állt, már nem számított individuumnak, hanem stigmatizált csoportjának egyike lett.

Felhasznált szakirodalom

(Fedor) 1970 Emlékezés Silbiger Boriskára és korára. *Magyar Nemzet* (26) 82:6.
„Apróhirdetések” 1948 *Magyar Jövő* (47) 281:4.

19 Az interjú a Fern Niven for the National Council of Jewish Women megbízásából készült, jelenleg a washingtoni United States Holocaust Memorial Museum honlapján található meg.

20 „I sense your survival ... by means of difficult choices and decisions ... your survival in both body and spirit (...) And, above all, remember to rely on your intuition and inner strength to get you through your travails.” (Dunn 1991:3-4.)

- „Budapest ismét Közép-Európa divatközpontja lesz” 1945 *Világosság* (1) 88:4.
„Olvashatunk-e a jövő titkos könyvében” 1932 *Tolnai Világlapja* (32) 1:6-9.
„Oral history interview with Alice Adler” 1986 <https://collections.ushmm.org/search/catalog/irn510721> (Letöltés: 2022.09.02)
Beveridge Vilmos 1927 Előszó. *Református Egyház Skót elemi és polgári leányiskolája értesítője az 1927–1928. évről és jelentés a leánynevelőintézetéről*. Budapest.
Dunn, Alice Adler 1991 *Boriska's Prophecy: A True Story of Survival and Renewal Never Told Before*. Acropolis Books Inc., Longboat Key, Florida.
Dünn László 1933 A munka becsülete. *Magyar Divatipar* (15) 12:7.
Dünn-szalón 1948 *Világ* (4) 910:3.
Faragó Baba 1942 Dünn Alice. *Film, Színházi, Irodalom* (5) 23:o.n.
Fenyves Katalin 2009 Zsidó önreprezentáció, személyes irodalom, történelem. Források és forráskritikai megjegyzések a zsidó önábrázolás tanulmányozásához. *Sic Itur Ad Astra* (20) 59:73-98.
Guthy Böske 1935 Divatmazsolák. *Színházi Élet* (25) 49:80.
Guthy Böske 1937 Divatmazsolák. *Színházi Élet* (27) 35:86.
Guthy Böske 1937 Nyári útinapló. Találkozásom a windsori hercegnével. *Színházi Élet* (27) 35:40-43.
Guthy Böske 1937 Windsor hercegné átvette a divatirányítást a hölgyvilág körében. *Színházi Élet* (27) 25:76-80.
Guthy Böske 1945 22 divathír. *Színház* (1) 6:28.
Guthy Böske 1946 Dünn Alice divatbemutatója. *Szivárvány* (1) 22:28.
Gyáni Gábor – Kövér György 2001 *Magyarország társadalomtörténete a reformkortól a második világháborúig*. Osiris Kiadó, Budapest.
Gyáni Gábor 1997 A mindennapi élet mint kutatási probléma. *Aetas* (12) 1:151-161.
Gyáni Gábor 2000 Budapest története 1873–1945. In Bácskai Vera – Gyáni Gábor – Kubinyi András szerk. *Budapest története a kezdetektől 1945-ig*. Várostarténeti tanulmányok 6. Budapest, 127-249.
Gyáni Gábor 2000 *Emlékezés, emlékezet és a történelem elbeszélése*. Napvilág Kiadó, Budapest.

- Huhák Heléna 2016 A vészkorszak női perspektívájából, a női emlékezet specifikumai. In Huhák Heléna – Szécsényi András szerk. *Holokauszt alulnézetből. A személyes emlékezet múzeumi forrásai*. Holocaust Dokumentációs Központ és Emlékgyűjtemény Közalapítvány, Budapest, 76-108.
- Kalma Pál 1932 Visszapillantás (1919–1932). *Budapesti Deák téri Ágostai Hitvallás Evangélikus Testvéregyházak Elemi-, és Polgári Leányiskolájának értesítője az 1932/33. tanévről*. Budapest, 3-8.
- Karády Viktor 1997 *Felekezet, rétegződés és mobilitás: az egyenlőtlen modernizáció néhány kulcskérdése a magyar társadalomtörténetben. Értekezések, emlékezések*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Konrád Miklós 2018 A galíciai zsidó bevándorlás mítosza. *Századok* (152) 1:31-60.
- Mann Miklós 2005 Budapest oktatásügye a két világháború között. *Educatio* (14) 1:120-136.
- R. M. 1946 A Dünn-bemutató. *Színház* (2) 41:26.
- Sipos Balázs 2012 Sajtó, sajtópolitika és nyilvánosság a Horthy-korszakban. *Korunk* (23) 11:76-81.
- Vasvári, Louise O. 2009 Lefordított traumák, lefordított életek. Holokauszt-túlélő magyar nők az emigrációban. *Múlt és Jövő* (20) 1:35-62.